

НЕЗАБУТНІ РЕЛІКВІЇ

Фаянс. Почувши це слово у місті Корець, що на Рівненщині, я мимоволі уявив посуд, але тутешній мешканець Андрій Павловський зауважив: “Так то так, але у нашому місті Фаянс радше сприймається як географічна назва, і вже двісті років”. Так назва міського закутка заглибила мене у її витoki. З’ясувалася, що Корець має статус історичної столиці вітчизняного порцеляново-фаянсового виробництва, бо саме тут у кінці XVIII століття з’явилася перша українська порцеляново-фаянсова мануфактура, яка виготовляла до 700 виробів на день. Частина посуду ставала витвором мистецтва після розпису місцевими майстрами-художниками. Нині від мануфактури і сліду нема, але у всій Європі є унікальні порцелянові вироби з написом “Kores”. Десяток таких реліквій вдалося зібрати Корецькому районному історичному музею.

Передусім про історію виникнення порцеляни — одного з видів тонкої кераміки, так званого білого металу. Першу звістку про це диво привіз до Європи Марко Поло після повернення з Китаю 1298 року. Спосіб виготовлення порцелянових виробів довго залишався таємницею, тож вони були великою рідкістю в Європі аж до XV століття — потрапляли хіба що до королівських дворів як подарунки монархам. У XV столітті почалися спроби виготовлення власної, європейської порцеляни.

А справжнім переворотом в історії західноєвропейського порцелянового виробництва, як зазначає науковий співробітник Корецького районного історичного музею Валентин Брухлій, стало “народження” 1708 року першої в Європі твердої білої порцеляни при дворі саксонського імператора Августа.

1710 року в Німеччині заснували першу мануфактуру. В Україні вперше виготовлення порцеляни було організовано в кінці XVIII століття. Розвитку фаянсової й порцелянкової справи сприяли великі поклади каоліну (білої глини) на Волині та Чернігівщині. Там і будували заводи. А передусім порцелянова мануфактура на українських теренах сформувалася 1784-го у володінні найбільшого волинського магната Юзефа Чарторийського. Місцем для мануфактури було обрано місто Корець.

— Уже з самого початку виробництва корецька порцеляна не поступалася за якістю саксонській, — доповнює розповідь директор Корецького районного історичного музею Ніла Брухлій. — Попри те, що для організації виробничого процесу на вимогу Юзефа Чарторийського запросили німецьких фахівців братів Франчішека та Міхала Мезерів, корецькі порцелянові вироби можна вважати першими саме українського виробництва. Ці вироби маркували — ставили на них заводський знак, виконаний від руки золотом.

1790 року мануфактура у Корці вже працювала на повну потужність. Її вважали одним із найбільших підприємств на Волині. Тут працювали понад

півтисячі осіб, з них 73 майстри з художнього розпису виробів. “Інвентарь корецького княжества” за 1811 рік зберіг імена шести найвідоміших майстрів-живописців: Ян Тарковський, вдова Сухозанітова, Павло Гусевик, Петро Завадський, Максим Лацимирський, Петро Сухозаніт. Мемуари Аджейловського залишили докладний опис мануфактури. Це була велика будівля, в правому крилі якої — лабораторія і помешкання директора, ліворуч — магазин. Посередині розташувалася робоча галерея, а згори — художня майстерня. З тилу будівлі був великий заводський двір. А ще фабрика мала свої склади-крамниці у Бердичеві, Варшаві, інших містах. Характерно, що посуд зі знаком “Когес” експонували на виставках у Москві й Петербурзі. Більш того, цю порцеляну для своїх столів замовляли короновані особи. Так, на замовлення Катерини II було зроблено кавовий сервіз на 12 персон. На знак вдячності за високохудожню роботу Францішека Мезера нагородили золотою табакеркою з портретом “Семираміди Півночі”, а безпосередній майстер-виконавець Собінський отримав 100 дукатів. Прикметно також, що московські замовники просили Мезера розкрити “рецепт” білосніжної корецької порцеляни, однак майстер на цю тему навіть не захотів говорити.

Зрештою, тонкощі технологічного процесу іноді “просочувалися”. Так, з описів Ігнація Яковіцького, який перебував на мануфактурі в 1828—1829 роках у складі геологічної експедиції Віленської академії, дізнаємося, що каолін спочатку подрібнювали в ступах, просівали, прополіскували у воді, а далі перетирали у спеціальних млинках. Після цього додавали крейду, гіпс або селеніти. Масу витримували у вологому приміщенні, доки та починала бродити, про це мав засвідчити запах сірчаного газу. Для покриття використовували ті самі складові, але в інших пропорціях. Така технологія забезпечувала поєднання черепка і покриття в одне ціле, яке неможливо було роз’єднати. Масу заливали в спеціальні форми і випалювали два рази у великих печах. Іншим секретом можна назвати художнє оформлення виробів, де тон задавав директор художньої майстерні Собінський. Він і сам малював, використовуючи здебільшого біблійні сюжети, оскільки раніше займався розписом храмів і зумів зібрати колектив талановитих художників, які з часом почали відходити від саксонського стилю і створювати власний — корецький. Тож на виробах з’явилися малюнки суто місцевого колориту: квіти, річки, луки, ліси... Відомо майже 80 клейм корецької мануфактури: всевидяче око, різноманітні трикутники, інші фігури. Усе це нині навіть без позначки “Korec” легко ідентифікує посуд волинських майстрів — на споді тарілок, соусників, чашок у Корці малювали око в трикутнику.

Хтозна, можливо Корецька мануфактура завоювала б першість і в Європі, якби не пожежа 1796 року, через яку підприємство було майже знищене. Юзеф Чарторійський спробував відновити виробництво, але невдовзі виникла нова перепона на шляху відродження мануфактури — помер князь-фундатор. Дочка Чарторійського, яка стала його спадкоємницею, не змогла впоратися з важкою ношею — при ній фабрика втрачала замовників через високі ціни на вироби та

погіршення їхньої якості. До того ж, звільнився Францішек Мезер, а після нього — ще три директори, які так і не змогли вивести виробництво із глухого кута. Втім, порцелянові напрацювання у Корці стали у пригоді Францішекові Мезеру. Переїхавши у Баранівку — інше містечко Волинської губернії, підприємливий німець знову взявся за улюблену справу. Спочатку за 50 злотих у князів Любомирських-Валевських купив землю з кількома будинками, флігелем, погребом і сараєм, а невдовзі організував порцелянове виробництво. Та так, що слава про волинську порцеляну знову почала ширитися світом. Дійшло, зокрема, до того, що цар Олександр I розпорядився поставляти з Баранівки в Петербург вази з царським вензелем для прикрашання палаців і посольських дарунків.

Нині, через 200 років, вціліло не вельми багато виробів корецьких майстрів. Зразки тогочасного посуду зі знаком “Когес” можна зустріти в музеях Львова, Луцька, Москви, Санкт-Петербурга, Лейпцига, Парижа, Варшави. Є вони й у приватних колекціях. Дехто з колекціонерів передає реліквії в подарунок або ж в оренду музеям, як-от трапилося в Корці. Один із тутешніх мешканців презентував Корецькому районному історичному музеєві розписну тарілку, яку передавали в його сім’ї з покоління в покоління. Тож пам’ятаймо про унікальних корецьких майстрів, які заклали міцну основу для теперішньої вітчизняної порцеляни.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Взято з офіційного сайту : **Слово ПРОСВІТИ** -

<http://slovoprosvity.org/2010/03/31/%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%97/>